

Nenad Mijuk,

Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Novi Sad.

DOI: 10.5937/turpos0-43836

UDK: 338.48-6:7/8(497.113)

338.483.12:069(497.113 Нови Сад)

MUZEJ GRADA NOVOG SADA KAO DEO PONUDE KULTURNOG TURIZMA

THE CITY OF NOVI SAD MUSEUM AS PART OF THE OFFER OF CULTURAL TOURISM

Apstrakt: Značajno mesto u kulturnim turističkim kretanjima, zauzimaju muzejske institucije. U njima se nalaze brojni vredni fondovi iz oblasti arheologije, istorije, etnologije, arhitekture, likovne i primenjene umetnosti, ali i iz svakodnevnog i običnog života građana. Novi Sad, drugi grad po veličini u Srbiji, na prostoru Panonske nizije poznat je po izuzetno bogatoj istoriji i kulturnom nasleđu. Muzejski kompleks pod nazivom „Muzej Grada Novog Sada“ osnovan je 1954. godine i u njegovom sastavu se nalazi: Glavna ili centralna zgrada muzeja, Zbirka strane umetnosti, Spomen zbirka Jovan Jovanović Zmaj i Zavičajna zbirka Sremski Karlovci.

Osnovni cilj rada jeste da se predstavi turistička ponuda muzeja, te da se kroz turističku valorizaciju kvalitativno-kvantitativnom metodom i SWOT analizom utvrde njegove pozitivne i negativne kulturno-istorijske vrednosti, te samim tim i ukaže na potencijal koji ova institucija može imati u razvoju turizma Novog Sada i cele zemlje.

Ključne reči: muzej, Novi Sad, kultura, turizam

Abstract: Museum institutions occupy an important place in cultural and touristic movements. They contain numerous valuable funds from the fields of archaeology, history, ethnology, architecture, fine and applied arts, as well as from the daily and everyday life of citizens. Novi Sad, the second largest city in Serbia, on the Pannonian plain, is known for its extremely rich history and cultural heritage. The museum complex named “Museum of the City of Novi Sad” was founded in 1954 and includes: the main or central building of the museum, the Collection of Foreign Art, the Memorial Collection of Jovan Jovanović Zmaj and the Meat Collection of Sremski Karlovac.

The main goal of the work is to present the tourist offer of the Museum, and to determine its positive and negative cultural-historical values through tourism valorization using the qualitative-quantitative method and SWOT analysis, and thus to point out the potential that this institution can have in the development of tourism. Novi Sad and the whole country.

Key words: museum, Novi Sad, culture, tourism

Uvod

Pojam „kultura“, bez obzira da li se posmatra u užem smislu kao proizvod i ustanova kulture ili u širem smislu kao sveukupnost pojava u našem okruženju, predstavlja vrlo značajan atraktivan faktor svake turističke destinacije (Richards, 2001: 4). Kulturni ili društveni atraktivni faktori su veoma raznovrsni po načinu postanka, a tu možemo svrstati sledeće elemente: kulturno-istorijski spomenici, kulturne ustanove (muzeji, pozorišta, kulturni centri), kulturne manifestacije, faktori bazirani na kulturi življenja, običajima i tradiciji (folklor, gastronomija, običaji) i novostvorene vrednosti kao posledica aktuelnog stvaralaštva i ideje i kreacije ljudi (kulturni pejzaži, tematski parkovi, revitalizovano industrijsko nasleđe). Ova grupa društvenih faktora, pored prirodnih predstavljaju značajan podsticaj i motivaciju turističkih putovanja (Tomka, 2012: 67).

S razvojem kulturnog turizma kao jednog od najznačajnijih oblika turizma i s obzirom da se sve veći broj putnika iz ovog razloga opredeljuje da učestvuju u putovanju, postoje brojne definicije pojma „kulturni turizam“. Kao najznačajnija smatra se ona koju je objavila Svetska turistička organizacija (UNWTO), gde se „kulturni turizam definiše kao kretanje ljudi s primarno kulturnom motivacijom, kao što su studijske ture, umetničke i kulturne ture, putovanja na festivale i druge kulturne događaje, obilazak istorijskih mesta i spomenika, putovanja zbog učenja prirode, folkloru ili umetnosti i hodočašća“.¹ Uloga razvoja kulturnog turizma ogleda se u unapređenju ukupnog ekonomskog razvoja turističke destinacije, promociji identiteta i kulturne raznolikosti turističke destinacije i obezbeđenju održivog razvoja i upotrebe kulturnog bogatstva (Štetić i dr., 2013: 70).

Muzeji predstavljaju ustanove koje prikupljaju, proučavaju, čuvaju, obezbeđuju i izlažu, dakle valorizuju predmete i pisane

izvore, pre svega iz arheologije i umetnosti, a koji su od istorijskog, etnografskog, umetničkog, prirodnjačkog, tehničkog ili drugog kulturnog značaja (Tomka, 1998). Istorijski razvoj muzeja na našim prostorima započeo je 1844. godine, osnivanjem današnjeg Narodnog muzeja u Beogradu. Čvršća integrisanost muzeja u društvu započeće 80-tih godina, kada se sprovodi revalorizacija fonda u cilju prezentacije ideje i prenošenja pouke putem muzejskih predmeta i tehnologije (Maroević, 1993: 49). Muzej Grada Novog Sada osnovan je 1954. godine, sačinjen od brojnih odeljenja, koji sami za sebe proučavaju odgovarajuću muzejsku građu.

Turisti posećuju muzeje i istorijske znamenitosti iz nekoliko razloga, uključujući interesovanje za istoriju, kvalitet izložbi specijalnih događaja (Confer & Kerstetter, 2000: 30). Danas su turisti najčešće visoko obrazovani, visokih primanja i širokih interesovanja, a u odnosu na očekivani doživljaj mogu se podeliti u pet grupa: oni koji očekuju isključivo zabavu, kulturno zabavne sadržaje, ličnu identifikaciju, istorijska sećanja i eskapizam (Sheng & Chen, 2012: 59).

Muzeji u funkciji kulturnog turizma

Muzeji danas predstavljaju veoma bitan faktor u razvoju turizma. Tako ponovo dobijaju ulogu i značaj koji su imali od druge polovine XIX veka. Sredinom XIX veka, sa prvom agencijom za masovni turizam, mnogobrojni turisti putovali su ka različitim atrakcijama, među kojima su bili i muzeji. Razvojem masovnog turizma i željom za odmorom i rekreacijom, muzeji gube dotadašnju ulogu. Međutim, razvojem nove muzeologije, koji se događa paralelno sa razvojem novog turizma, dolazi do muzejskog buma, te se menja odnos turističke i muzejske delatnosti, kada se turisti ponovo usmeravaju ka muzejima (Krivošejev, 2014). Reč muzej potiče od grčke reči „museiori“, što označava hram u Atini posvećen muzama – zaštitnicama nauke i umetnosti.

Prema Fojlsu, pojam „muzej“ se definiše kao ustanova čiji je osnovni cilj staranje oko očuvanja predmeta koji objašnjavaju najbolje prirodne pojave i dela čoveka

¹ <https://www.unwto.org/> (preuzeto: 20.03.2023.)

i iskorišćavanje tih predmeta za razvijanje ljudskog znanja i obrazovanja.² Pored ove, postoji još mnogo drugih definicija, a jedna od opšteprihvaćenih je ona koju je dao ICOM (International Council of Museums), gde se muzej definiše kao „nekomercijalna, stalna ustanova u službi društva i njegovog razvoja, otvorena za javnost, koja sakuplja, čuva, istražuje materijalna i nematerijalna svedočanstva čoveka i njegove okoline radi proučavanja, obrazovanja i uživanja“.³

Prema Noblu, razlikuje se pet osnovnih zadataka svakog muzeja, a to su: prikupljanje, čuvanje, proučavanje, tumačenje i izlaganje. Uopšteno govoreći navedene oblasti delovanja se i dalje smatraju osnovnim zadacima muzeja, ali postoje različita mišljenja o tome kako se ovi zadaci grupišu (Mensch, 1992). Uloga muzeja ogleda se u edukaciji javnosti o kulturi i istoriji, koja je stizala samo do uže javnosti (Mokhtar i Kasim, 2011: 44). Muzeji su svojevrsni čuvari svojosti, ali oni ne bi mogli da opravdaju svoju svrhu postojanja samo sakupljanjem, čuvanjem, zaštitom i proučavanjem muzejskog materijala. Taj materijal dobija svoju punu vrednost tek kada postane dostupan najširem krugu ljudi. Znači, muzeji moraju biti otvoreni i dostupni javnosti. Prema Hermenu, muzej ima vrlo važnu ulogu u prenošenju informacija o drugim kulturama, kao i u prenošenju informacija posetiocu o lokalnoj kulturi. Muzej je mesto gde društvo i svi njeni članovi mogu „proslaviti svoju prošlost i formirati osećaj (svog) kulturnog identiteta“ (Tufts i Milne, 1999: 614). Značajan je zbog toga jer doprinosi oplemenjivanju prostora, stvaranju kvalitetnijeg mesta za život i poboljšavanju imidža mesta u kom se nalazi.

Istorijski pregled razvoja muzeja u Srbiji i na prostoru Vojvodine

Turski hatišerifi izdati 1829, 1830. i 1833. godine, donela je tadašnjoj Srbiji znatno povećanje autonomije u odnosu na Otomansku imperiju. To je vrlo značajno bilo za kneza Miloša Obrenovića, jer mu je omogućeno oslobođenje turskih ograničenja, jačanje dodatno svoje vlasti, ali i modernizacije države. Između ostalog, tu se našlo i osnivanje muzeja. Prvi pomen muzeja u Kneževini Srbije vezuje se za 1837. godinu, kada je nemački prirodnjak, baron Herder, poklonio zbirku minerala knezu Milošu „za njegov muzej u Kragujevcu“ (Krivošejev, 2012: 210). Godinu dana kasnije u Kragujevcu je osnovan i prvi srpski Licej, kao preteča sveučilišta, a 1841. On je preseľen u Beograd, a sa njim i ova zbirka.

Za dalji razvoj muzeja u Srbiji bio je zaslužan profesor Liceja, a od 1842. godine i načelnik Ministarstva prosvete Jovan Sterija Popović. On je kroz svoju jednu rečenicu iz 1843. godine koja glasi „Sačuvajmo kulturno nasleđe, sakupimo ga na jedno mesto – u muzej“, materijalizovao, 10. maja sledeće godine kada je potpisao Ukaz o osnivanju „Muzeuma serbskog“, odnosno današnji Narodni muzej u Beogradu.⁴ Ubrzo nakon osnivanja Narodnog muzeja, formirani su i drugi muzeji kao što su: u Beogradu (Vojni muzej 1878, Prirodnjački muzej 1893, Školsko-pedagoški muzej 1896, Etnografski muzej 1901, Muzej PTT-a 1923, Muzej Grada Beograd 1929, Muzej srpske pravoslavne crkve 1937 i dr.), u Vojvodini, kao i u unutrašnjosti Srbije (u Nišu 1933, u Negotinu 1934, u Užicama 1946, u Prištini i Pirotu 194m, u Kragujevcu 1949 i dr). Do kraja jednovjekovnog perioda, u 13 naselja u Srbiji postojala su 23 muzeja, od kojih 10 u Beogradu. Sa druge strane, tokom prvih 15 posleratnih godina, broj muzeja znatno se povećao, i 1959. godine u 48 naseljenih

2 Prema: Jovana Milutinović, (2003), Humanistički pristup vaspitno-obrazovnoj ulozi muzeja, Savez pedagoških društava Vojvodine, Novi Sad, str. 39.

3 <https://icom.museum/en/> (preuzeto: 20.03.2023.)

4 <http://www.narodnimuzej.rs/o-muzeju/istorijat-muzeja/> (preuzeto: 29.03.2023.)

mesta u Srbiji bilo je 86 muzejskih i srodnih subjekata.⁵

Razvoj muzejske delatnosti na prostoru Vojvodine, vezuje je za 1818. godinu kada je Sava Tekelija, kao jedan od najuglednijih Srba u Habzburškoj monarhiji, dao predlog Mađarskom nacionalnom muzeju da se u okviru biblioteke muzeja zaposli nameštenik srpskog porekla koji će brinuti o srpskom odeljenju muzeja. Predlog nažalost nije odobren, ali se ovo može smatrati prvim pokretačkim korakom u osnivanju muzeja u Vojvodini. Tekelija je ovu svoju ideju preneo u Maticu srpsku na čije je čelo došao 1838. godine. Pored toga, vrlo značajnu ulogu imao je i časopis „Letopis“, koji je sakupljao i objavljivao stare pisane dokumente, te na taj način podstakao inicijativu za osnivanje prvog srpskog „Muzeuma“. Tekelija je u Pešti osnovao „Tekelijum“, koji je postao sedište Matice srpske i time je dobio smeštaj za biblioteku, uredništvo „Letopisa“, prostoriju za čuvanje umetničkih slika i drugih vrednosti. Nakon njegove smrti, bogata Tekelijina zaostavština prerasta u Muzejsku zbirku, a potom u Prvi srpski muzej 1847. godine (Savković, 2003). Matica srpska se 1864. godine seli u Novi Sad (Platoneum), a u tom periodu osnovani su i drugi muzeji u Vojvodini, kao što su u Beloj Crkvi (1877), u Vršcu (1882), u Somboru (1883), u Subotici i Kikindi (1891) i u Zrenjaninu (1907).

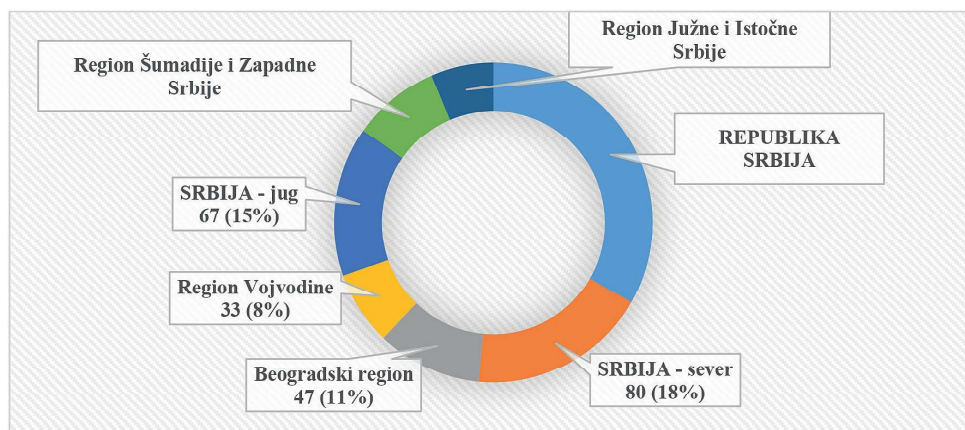
Razvoj muzeja u periodu Kraljevine Jugoslavije pratili su stranački pogledi i koncepcije. Kao drugi problem, javlja se problem finansiranja kulture, jer se tad stanovništvo uglavnom bavilo poljoprivredom. Muzeji koji su postojali u ovom periodu premeštani su, privremeno ugašeni ili jednostavno nije bilo nikakvih aktivnosti. Jedino je muzej u Vršcu nastavio da radi, te u ovom periodu osnovan je Gradski muzej u Pančevu (1923). Uticaj Matice srpske u ovom periodu takođe slabi, jer izostaje finansijska

podrška od strane države. Na predlog dr Jovana Cvijića od 1922. godine se počinje govoriti o organizaciji naučnog rada i muzeja kao naučnih radionica u Vojvodini. Dr Stanoje Stanojević, Vasa Stajić i Jovan Hadži su takođe bili saglasni, da je potrebno osnivanje muzeja što pre. Miodrag Grbić je 1927 godine izneo koncept Vojvodanskog muzeja, ali pripreme za njegovo otvaranje su išle veoma sporo. Tek 1933. godine Matica srpska konačno uspeva da formira pokrajinski muzej (Krivošejev, 2012).

Tokom Drugog svetskog rata osnivaju se narodnooslobodilački odbori koji su između ostalog organizovali školstvo, prosvetu i razvijali kulturni život. Na teritoriji Vojvodine počinju se javljati od 1942. godine. Prvi zadaci muzejskih institucija nakon oslobođenja bili su usmereni na to da se svi predmeti sačuvaju od uništenja ili oštećenja. U skladu sa opštom kulturnom politikom, nova vlast je po oslobođenju zemlje krenula sa aktivnostima na obnavljanju rada muzeja u gradovima u kojima su pre rata postojali muzeji (Besermenji i dr., 2011: 157-158). Početkom 1945. godine otvoren je Muzej Matice srpske u Novom Sadu, zatim Muzej u Subotici, Somboru i Zrenjaninu. Akcija otvaranja muzeja imala je za cilj da oživi muzeje. Vojvodina je 1947. godine imala 15 muzeja, i to dva pokrajinska, osam gradskih, tri mesna i dva privatna (Kumović, 2001).

Formiranjem Vlade Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ) otpočeo je proces zakonskog regulisanja pojedinih oblasti kulturnog života, pa je tako zaštita kulturnih spomenika dobila svoju zakonsku podlogu. Prvi zakon o muzejima u Srbiji, donet je 1951. godine, kada je definisano šta su to muzeji, uređenje tipologija prema administrativno-teritorijanom (centralni, pokrajinski, gradski) i tipološkom principu (opšti i specijalni). Ovim zakonom je ustanovljen i Savet za muzeje, kao stručni organ za davanje smernica i usklađivanje rada svih muzeja.

5 Savez muzejskih društava Jugoslavije, Muzeji Jugoslavije, Savez muzejskih društava Jugoslavije, Beograd, 1962, str. 35-69.

Grafikon 1. Prikaz zastupljenosti muzeja kao institucija u Republici Srbiji

Izvor: na osnovu podataka iz Zavoda za proučavanje kulturnog razvitka Republike Srbije

Danas u Srbiji postoji 147 muzeja, ne računajući Kosovo i Metohiju, pošto za tu južnu pokrajinu nema tačnih podataka od 1999. godine.⁶ Na osnovu postojećih podataka u Zavodu za proučavanje kulturnog razvitka Republike Srbije (grafikon 1), najveća zastupljenost muzeja kao ustanove kulture je na prostoru Srbije – sever (18%), koji obuhvata Beogradski region (sa 47 muzeja) i Region Vojvodine (sa 33 muzeja), dok nešto manji broj muzeja zastupljen je na prostoru Srbije – jug (15%), te ovaj prostor obuhvata Region Šumadije i Zapadne Srbije (sa 39 muzeja) i Region Južne i Istočne Srbije (sa 28 muzeja).

Muzej Grada Novog Sada kao kulturni faktor za razvoj turizma

Muzej Grada Novog Sada je osnovan 1954. godine i pripada kategoriji gradskih muzeja kompleksnog tipa (bavi se zaštitom muzejske građe u okviru tri ili više raznorodnih muzejskih zbirki, prema vrstama muzejske građe).⁷ Osnovna delatnost ovog

muzeja predstavlja razvoj grada od njegovog nastanka do savremenog doba. U sklopu njega nalazi se: odeljenje za arheologiju sa zbirka iz praistorije, antike i srednjeg veka, odeljenje za istoriju sa zbirka iz oblasti privredne, društveno-političke istorije i istorije Petrovaradinske tvrđave, odeljenje za kulturnu istoriju sa zbirka iz oblasti likovne, primenjene umetnosti, školstva i izdavaštva, odeljenje za etnologiju sa zbirka iz oblasti zanastva, ruralne arhitekture, svakodnevnog i običajnog života i odeljenje Zavičajna galerija koja prikuplja dela savremene likovne umetnosti. Današnji fond muzeja čini preko 50.000 predmeta, koji su u muzej dospeli putem arheoloških istraživanja, otkupa i poklona pojedinaca i organizacija. Objekti i depadansi sa stalnim postavkama muzeja su:

Centralna zgrada Muzeja (adresa: Tvrđava br. 4, Petrovaradin), smeštena na gornjem platou Petrovaradinske tvrđave, u objektu pod nazivom Topovnjača ili Mamulina kasarna. Ona je izgrađena 1775. godine kao jednospratna vojna kasarna. Danas u prizemlju zgrade nalazi se stalna postavka vezana za Petrovaradinsku tvrđavu od praistorije do Prvog svetskog rata. Na spratu se nalazi izložba Odeljenja za kulturnu istoriju, gde je predstavljen građanski život Novog Sada od polovine XVIII veka do druge po-

⁶ <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/08010502?languageCode=sr-Cyrl> (preuzeto: 27.03.2023)

⁷ Zakon o muzejskoj delatnosti, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 35/2021 i 96/2021, član 6, st. 13.

lovine XX veka. Pored stilskog i očuvanog nameštaja i predmeta primenjene umetnosti, na izložbi se mogu videti dela poznatih

umetnika kao što su: Save Šumanovića, Đorđa Jovanovića, Boška Petrovića i dr (Domazet i dr., 2018: 48).

Slika 1. Centralna zgrada Muzeja Grada Novog Sada na Petrovaradinskoj tvrđavi

Izvor: Autor

U sklopu muzeja, nalazi se Veliki ratni bunar, smešten je u središtu podzemne kružne prostorije sa masivnim nosećim stubovima. Građen je tokom druge decenije XVIII veka i predstavljao je sistem vodosnabdevanja Petrovaradinske tvrđave. Prečnik mu je 3,42 m, a dubina preko 60 m (Stančić, 2014: 751). Podzemne vojne galerije koje nudi Petrovaradinska tvrđava predstavljaju komunikacijski sistem na četiri nivoa, zidan stepenasto sa raznovrsnim koridorima i prostorija različitim namenama i dimenzijama, puškarnicama i svetlarnicama (Domazet, 2018: 49). Ukupna dužina ovih galerija je 16 km, od kojih je turistima dostupno da obiđu 1 km, uz usmena, tekstualna i likovna objašnjenja.

Zbirka strane umetnosti (adresa: Dunavska br. 29) nalazi se u centru Novog Sada, u zgradi koja je izgrađena 1903. godine po projektima bečkog arhitekta Franca Vorude, u mešavini stilova neoklasicizma i secesije. Zgrada se sastoji od dva sprata, na

prvom spratu su izloženi legati dr Branka Ilića, novosadskog lekara i kolekcionara, kao i stilski nameštaj i predmeti primenjene umetnosti nastali između XV i XX veka (Domazet, 2018: 49). U prizemlju zgrade smešten je galerijski prostor, u kome se održavaju izložbe, filmski festivali, koncerti, radionice i promocije.

Spomen zbirka Jovan Jovanović Zmaj (adresa: Zmaj Jovina br. 1, Sremska Kamenica) je smeštena u kući gde je pesnik proveo poslednje godine svog života, a koja je adaptirana i za javnost otvorena 1933. godine. U okviru stalne postavke prikazan je pesnikov porodični život, književni i javni rad, rad na dečijoj književnosti, te njegov lekarski rad (Domazet, 2018: 49). Nakon zatvaranja 1941. godine, muzej je ponovo otvoren za posetioce, u renoviranoj kući, 06. juna 1954. godine, povodom 50-godina od Zmajeve smrti.⁸

⁸ <https://museumns.rs/> (preuzeto: 21.03.2022.)

Zavičajna zbirka Sremski Karlovci (adresa: Patrijarha Rajačića br. 16, Sremski Karlovci) je muzejska ustanova kompleksnog tipa. Smeštena je u palati Ilion, baroknog stila, u nekadašnjoj rezidenciji barona Rajačića (Domazet, 2018: 49). Palata je izgrađena u prvoj polovini XIX veka, a današnji izgled dobija 1920. godine. Posle Drugog svetskog rata, u jednom delu palate nalazio se Gradski muzej Sremskih Karlovaca Međutim, 1963. godine ovaj muzej prelazi u sastav Muzeja grada Novog Sada.⁹ U okviru stalne postavke zavičajne zbirke, prikazan je deo bogatog fonda, kao što su: izložba o Branku Radičeviću, seljačka kuhinja s kraja XIX i početka XX veka, umetničke slike Milića od Mačve, akvareli Svetomira Lazića i svečana trpezarija porodice Rajačić.

Kvantitativno-kvalitativan metod turističke valorizacije Muzeja Grada Novog Sada

Valorizacija predstavlja skup mera koje se preduzimaju radi održavanja i povećanja neke vrednosti turističkih atraktivnosti. To su turističke atraktivnosti koje se ekonomski mogu eksploatisati, ma da su to najčešće vrednosti šireg društvenog značaja kao što su to u ovom slučaju ustanove kulture – muzeji. Valorizacija podrazumeva i sve one mere koje se svesno preduzimaju radi očuvanja i povećanja turističkih vrednosti, sve do njihovog ekonomskog efektiranja, a to onda automatski uključuje niz ekonomskih mera, kao što su investicije, organizacija delatnosti i sl (Pivac, 2006: 116-117).

Rangiranje, odnosno klasifikacija procenjenih potencijala, manifestuje se kroz isticanje prioriteta u planiranju i realizaciji uređenja, kao povoda za sprovođenje procesa valorizacije. Suština turističke valorizacije jeste utvrđivanje postojećeg stanja resursa, čijom se procenom vrednosti postavljaju objektivne i realne mogućnosti razvoja turizma, a zatim ocene osnovano stavljanja predloga za određivanje po-

sebne zaštite pojedinih resursa ili čitavog prostora i realizacija eventualnih rešenja o zaštiti, procena investicionih aktivnosti i mogućnosti turističkog prometa (Besermenji, 2010: 102).

Kvantitativno-kvalitativni metod turističke valorizacije je komparativni metod, koji uz kvalitativne i kvantitativne izraze odnosno numeričkim, diskriptivnim ili grafičkim putem izražava vrednost određenog resursa. Da bi se izvršila turistička valorizacija Muzeja Grada Novog Sada ovom metodom, neophodni su sledeći elementi ili indikatori: turističko-geografski položaj, umetničke vrednosti, turistička vrednost ambijenta, turistička atraktivnost i prepoznatljivost, izgrađenost i opremljenost prostora i uklopljenost u turističko bogastvo (Todorov i dr., 2021: 50). Svaki element ili indikator ocenjuje se ocenama od 1 do 5 (ocena 1 – nedovoljan kvalitet, nije za turističku atrakciju; ocena 2 – kvalitet zadovoljava, lokalni turistički značaj; ocena 3 – dobar kvalitet, regionalni značaj; ocena 4 – vrlo dobar kvalitet, nacionalni značaj; ocena 5 – odličan kvalitet, međunarodni turistički značaj). Nakon procene indikatora izračuna se prosečna ocena koju kulturno dobro zaslužuje, i na bazi te ocene se utvrđuje njegova vrednost (Tomka, 1998: 245-281).

Turističku valorizaciju na osnovu kvantitativno-kvalitativnog metoda sproveo je autor sa još sedam stručnjaka iz različitih obrazovnih profila. Grupu ispitanika činili su: istoričar (4), arheolog (2), turizmolog (2), etnolog (1), geograf (1) i fotograf (1). Svi ispitanici su sa teritorije opštine Novi Sad, sa različitom starosnom strukturom od 29-58 godina. Anketiranje je obavljeno na osnovu pripremljene ankete u period od 18.11.2022. do 22.11.2022. godine. Na osnovu odgovora na ponuđena pitanja, odnosno na osnovu ocene za svaki element tj. indikator, došlo se do formiranja prosečnih ocena (tabela 1) i određenih zaključaka.

⁹ Isto

Tabela 1. Procena vrednosti Muzeja Grada Novog Sada, kvantitativno-kvalitativni metod

MUZEJ GRADA NOVOG SADA	Turističko-geografski položaj	Umetnička vrednost	Turistička vrednost ambijenta	Turistička atraktivnost i prepoznatljivost	Izgrađenost i opremljenost prostora	Uklonjenost u turističko bogatstvo
Centralna zgrada Muzeja Grada Novog Sada	5,0	4,8	3,4	4,7	2,8	5,0
Zbirka strane umetnosti	5,0	5,0	5,0	4,6	4,1	5,0
Spomen zbirka Jovan Jovanović Zmaj	4,5	5,0	4,1	4,0	3,4	3,9
Zavičajna zbirka Sremski Karlovci	4,3	5,0	3,9	3,7	2,2	4,0
Ukupna ocena:	4,7	4,9	4,1	4,2	3,1	4,4

Izvor: Autor na osnovu ispitnika

Turističko-geografski položaj je jedan od vrlo značajnih indikatora s obzirom na to da doprinosi lakšem sagledavanju prostorne udaljenosti mesta ponude i mesta potražnje. On predstavlja ocenu položaja u odnosu na matična mesta turiste, saobraćajne komunikacije i ostale aspekte pristupačnosti. Objekti i depadansi Muzeja Grada Novog Sada, i ako se ne nalaze kao jedinstveni kompleks, ali imaju veoma povoljan turističko-geografski položaj jer se nalaze na raskrsnici više turističkih pravaca. Kroz Novi Sad prolazi saobraćajni koridor 10 (Salzburg – Solun), koridor 7 ili Dunavski koridor, koji preko Dunava povezuje zemlje zapadne Evrope sa Crnim morem, i renovirana železnička pruga između Novog Sada i Beograda (u budućnosti pruga Beograd-Budimpešta) te na ovaj način Novi Sad ima značajan i povoljan saobraćajno-turistički položaj. Blizina Fruške gore i njenih manastira, Beograda, kao i aerodrom „Nikola Tesla“ kao elementi u razvoju turizma, veoma značajno utiču na povoljnost položaja Novog Sada i okoline. Ako pogledamo raspored objekata koji čini Muzej Grada Novog Sada (Centralna zgrada na Petrovaradinskoj tvrđavi; Zbirka strane umetnosti u Dunavskoj ulici; Spomen zbirka Jovan Jovanović Zmaj u Sremskoj Kamenici; Zavičajna zbir-

ka Sremski Karlovci), možemo zaključiti da oni čine jednu odličnu turističku ponudu u okviru Novog Sada (do svih objekata može se doći i gradskim prevozom) jer se do njih vrlo lako i brzo može doći. Iz svega navedenog, zaključeno je da Muzej Grada Novog Sada ima odličan turističko-geografski položaj, te je ocenjen sa ocenom 4,7.

Umetnička vrednost podrazumeva estetski kvalitet, monumentalnost objekata, kao i raritetnost i očuvanost istih čime raste njihova ukupna vrednost. Muzej Grada Novog Sada kao što je već pomenuto, obuhvata četiri zasebna objekta od izuzetnog značaja kako za Novi Sad, tako i za celu Srbiju. Petrovaradinska tvrđava na kome se nalazi Centralna zgrada muzeja, kao urbanistička celina prolazila je kroz različite istorijske i kulturne periode. Njegova umetnička vrednost ogleda se u očuvanju kulturnog istorijskog nasleđa, ali i slikama urbanog pejzaža. Vrlo značajnu umetničku sliku daje Ratni vojni muzej i podzemne vojne galerije, koje su nekim delom pristupačne za turisti. Zbirka strane umetnosti u centru Novog Sada, je smeštena u palati porodice Šoman izgrađena u stilu neobaroku. Objekat Spomen zbirke Jovan Jovanović Zmaj je od velike umetničke vrednosti, jer je pesnik značaj-

no provodio tu svoje vreme, te se u njemu nalazi reliktni i retki predmeti. Objekat koji spada u kategoriju gradskih muzejskih ustanova kompleksnog tipa je i Zavičajna zbirka Sremski Karlovci, smeštana u palati „Ilion“ u starom jezgru Sremskih Karlovaca kao boravište Josifa Rajačića, mitropolita karlovačkog. Možemo zaključiti prvenstveno da su objekti za smeštaj ustanova pažljivo birani, jer one čine veliku umetničku vrednost u istorijskom periodu Srbije. Svi objekti su renovirani. Ovaj indiktor ocenjen je sa ocenom 4,9.

Turistička vrednost ambijenta podrazumeva ocenu vrste geografskog prostora, njegove raznolikosti, stepena očuvanosti i uređenosti. Turistički ambijent je relativno visoke vrednosti. Sama centralna zgrada Muzeja smeštena je prostoru gde turisti, pa može se slobodno reći najviše posećuju, a to je Petrovaradinska tvrđava. Tačno prolaskom kroz Leopoldovu kapiju sa severoistočne strane Petrovaradinske tvrđave, izbija se na Centralno zgradu muzeja. Velika prednost je što se nalazi blizu relativno centra grada (oko 10-tak minuta). Takođe, zgrada Zbirke savremene umetnosti se nalazi u starom jezgru grada, te je zbog svoje turističke vrednosti lako dostupna i pristupačna svim turistima koji se prošetaju Dunavskom ulicom. Ostala dva objekta, se nalaze u strogom centru naselja u kome se nalaze (Sremska Kamenica i Sremski Karlovci), ali je do njih potrebno nekim vidom prevoznim sredstvom. Sve parkovske i prilazne površine su adekvatno uređene, ali su moguća dodatna poboljšanja (npr. sam prilaz, potez Gradić – Gornja tvrđava, zbog prirodnih i antropogenih delovanja, stepeništa su u relativno u lošem stanju). Iz tog razloga opšti uticak ambijenta je ocenjen sa ocenom 4,1.

Turistička atraktivnost i prepoznatljivost je takođe značajan indikator turističke valorizacije. Izuzetan geografski položaj i veliki nivo očuvanosti kulturno-istorijskog nasleđa čine muzejski kompleks potencijalno atraktivnom lokacijom za turističke po-

sete. Petrovaradinska tvrđava (Sahat kula, hotel Leopold, brojne skulpture, pešačke staze, priroda, najlepší pogled koji se pruža na Novi Sad), Centar Novog Sada (Zmaj Jovina ulica, Dunavska ulica, Dunavski park, Crkva Ime Marijino, Gradska kuća, Crkva Sv. Đorđa, Vladičanski dvor, zgrada Banovine i sl.), Sremski Karlovci (Trg Branka Radičevića, česma „Četiri lava“, Crkva Sv. Nikole, zgrada Patrijaršije, zgrada Bogoslovlje i sl.) i Sremska Kamenica (Kamenički park sa dvorcem Marcibanji-Karačonji), su usputna turistička mesta prepoznatljiva po brojnim atraktivnostima, a između ostalog i Muzejske postavke koje beleže istorijski i nacionalni značaj jedan period Srbije, odnosno Novog Sada. Indikator je ocenjen sa ocenom 4,2.

Izgrađenost i opremljenost prostora je takođe vrlo bitan indikator turističke valorizacije. Objekti Muzeja Grada Novog Sada su relativno dobro osvetljeni, obeleženi sa informativnim tablama, u blizini se nalazi veliki broj ugostiteljskih objekata, prodavnica, parkovske površine i šetačke zone. S obzirom da se objekti ne nalaze u jednom kompleksu, već se nalazena četiri različite lokacije, jako je bitno što je dobra povezanost sa gradskim autobuskim linijama. Međutim, ovde treba napomenuti i neke nedostatke, a to su: nedostatak parking prostora, nedostatak komunalne izgrađenosti, ali i bolja signalizacija. Iz tog razloga, ovaj indikator je ocenjen sa najlošijom ocenom 3,1.

Uklapljenost u turističko bogastvo je element turističke valorizacije u kome se procena se vrši u cilju utvrđivanja komplementarnosti ili konkurentnosti drugih motiva, a što utiče na objedinjavanje turističke ponude ili na segmentaciju tržišta (Pivac, 2006: 117). Konkretno u ovom slučaju Muzejski kompleks Grada Novog Sada vrednuje se u odnosu na prisustvo komplementarnih atrakcija. Kulturno-istorijsko nasleđe i prirodno-geografskih karakteristike nekog područja predstavljaju značajane elemente atraktivnosti i prepoznatljivosti turističkog

mesta. U neposrednom okruženju se, pre svega, nalazi Dunav i Fruška gora od prirodnih potencijala, Petrovaradinska tvrđava, centar Novog Sada i Sremskih Karlovaca sa brojnim kulturno-istorijskim nasleđem, te na taj način čini veliku turističku ponudu u kojoj se Muzej Grada Novog Sada potpuno uklapa u turističko bogastvo Novog Sada u užem smislu, odnosno države Srbije i regiona u širem smislu. Ocena indikatora iznosi 4,4.

Na osnovu sprovedene kvantitativno-kvalitativne metode turističke valorizacije mogu se doneti zaključci o vrednosti kulturne ustanove Muzeja Grada Novog Sada. Ukupna ocena opšte turističke vrednosti je 4,2 što ga svrstavamo u komplekse od nacionalnog značaja, odnosno vrlo dobrog kvaliteta, a samim tim institucija je od visoke turističke vrednosti.

SWOT ANALIZA

Da bi se ostvarili određeni ciljevi neophodno je da se pristupi procesu planiranja marketing aktivnosti koji ima više faza. U okviru procesa planiranja jedan od važnih faza je i SWOT analiza. To je skraćenica od četiri engleske reči: S (Strengths) – snage, W (Weaknesses) – slabost, O (Opportunities) – šanse, mogućnosti i T (Threats) – pretnje, opasnosti (Stefanović, 2010: 124). Kroz ovu analizu postizemo rezultate u kakvom se trenutnom stanju nalaze objekti Muzeja Grada Novog Sada, i u kojoj meri treba unaprediti i sprečiti dalje propadanje objekata, kao i koje su mogućnosti da bi se bolje usavršila i realizovala kulturna turistička ponuda.

Tabela 2. SWOT analiza Muzeja Grada Novog Sada

SWOT ANALIZA	SNAGE	<ul style="list-style-type: none"> • povoljan turistički, saobraćajni i geografski položaj • dobra saobraćajna povezanost • stručan radni kadar (znanje i motivisanost) • radna snaga visokog stepena obrazovanja • dobra lokacija muzejskih objekata • velika vrednost muzejskih zbirki • prepoznatljive izložbe i radionice • dobra međunarodna umreženost i uključenost u brojne projekte • otvorenost prema novim trendovima za promociju muzeja
	SLABOSTI	<ul style="list-style-type: none"> • nedovoljna uređena infrastruktura do samih objekata (npr. uništeno stepenište do Centralne zgrade) • nedostatak prostora za muzejske postavke • nepoštovanje propisanih standarda vezani za brigu, prikupljanje i upravljanje dokumentacije (nisu u potpunosti kategorisane i digitalizovane, postoji i građa koja nije obrađena) • nedostatak svesti o važnosti muzeja kao turističkog potencijala • slaba promocija muzeja kao institucije kulture za razvoj turizma • glavni programski sadržaji muzeja ne generišu dovoljno vlastitog prihoda • skromna posećenost muzeja

SWOT ANALIZA	MOGUĆNOSTI	<ul style="list-style-type: none"> • povezivanje sa sektorima iz Zavoda za zaštitu spomenika kulture, Zavoda za zaštitu životne sredine, Gradska uprava za saobraćaj i puteve i sl., kako bi se otklonili različiti problemi • povezivanje sa drugim muzejima u Srbiji i regionu, kao i brojnim Udruženjima iz oblasti etnologije, kulture, antropologije, muzike i sl. sa ciljem realizacije projekata • rastuća tražnje za posete muzeja u Novom Sadu • angažovanje većeg broja kreativnih i stručnih kadrova za predstavljanje muzejskih objekata u sastavu Muzeja Grada Novog Sada • razvoj edukativnih programa i povezivanje sa obrazovanjem • veći broj turističkih dolazaka u Novi Sad, potencijal je za povećavanje publike • razvoj marketinga, kako bi se što bolje predstavilo muzejsko bogastvo • razvoj novih linija muzejskih proizvoda (atraktivnije izložbe i programi, izrada novih suvenira i sl.) kako bi se povećala poseta i proširio krug korisnika
	PRETNJE	<ul style="list-style-type: none"> • nemogućnost novog zapošljavanja i nedovoljna motivacija zaposlenih u finansijskom smislu • politička situacija u zemlji i svetu • nestabilnost privrede • rast svih troškova poslovanja uz slab odaziv platežno sposobnih korisnika • nedovoljna sloboda u donošenju odluka i odabiru plana i programa • mikromenadžment od strane autoriteta

Izvor: Autor na osnovu modela SWOT i ispitnika

Muzejski kompleks Grada Novog Sada predstavlja jedan od osnovnih elemenata organizacije turističkog proizvoda. Zbog daljeg razvoja „muzeja“ kao sastavnog elementa turističke ponude Novog Sada, na osnovu SWOT analize (tabela 2), mogu se doneti određeni zaključci koje se odnose na snage, slabosti, mogućnosti i pretnje razvoja muzejske delatnosti. Kao najvažnija snaga je povoljan turističko-geografski položaj Novog Sada, kao i velike vrednost muzejskih zbirki. Slabost muzeja kao dela kulturne turističke ponude ogleda se u nedovoljanom ulaganju u marketingu i promociji muzejske delatnosti (turistima i lokalnom stanovništvu treba da budu dostupni svi sadržaji muzeja), te rekonstrukcija prilaza do

objekata muzejskih postavki (u ovom slučaju to je Centralna zgrada Muzeja). Prezentacija objekta kulturnog turizma zahteva poseban pristup, kako bi se za turiste kreirali nezaboravni doživljaji. Mogućnost u daljem razvoju muzeja je da se što više poveže sa brojnim Zavodima iz oblasti kulture i turizma u zemlji, Univerzitetima, Udruženjima, te brojnim evropskim muzejima i drugim institucijama iz oblasti kulture i turizma, i na taj način ostvariti brojne projekte i da se predstaviti Muzej u najboljem turističkom pogledu, kako bi ga turisti što više posećivali. Velike pretnje za dalji razvoj muzeja kao kulturnog faktora je svakako nestabilnost privrede, kriza i inflacija u zemlji.

Zaključak

Savremene potrebe turista za istraživanje i intelektualnim i emotivnim doživljajima postaju kompatibilne sa težnjama muzeja da izađu iz strogih akademskih, ekspertskih krugova i da svoje programe ponude širokoj javnosti, ne kao privilegiju da se vide samo muzejski predmeti i dobije stručna informacija o njemu, već kao doživljaj koji pobuđuje emocije. Muzeji kao kulturne institucije, u svetu, ali i kod nas, često predstavljaju jednu od najvažnijih tačaka tokom razgledanja nekog turističkog mesta, ali oni predstavljaju i osnovu razvoja turizma kao vredan i dragocen resurs nekog prostora.

Svaki muzej ima vrlo važnu ulogu u izgradnji kulturne, naučne i obrazovne komunikacije s drugim muzejima, ali i s društvom (lokalnom zajednicom) u okviru kojeg se razvija. Da bi muzeji mogli izvršiti svoje zadatke i ciljeve, neophodno je da muzeji imaju razvijenu materijalnu i stručnu osnovu: zbirke, prostor, stručni kadar, adekvatan broj zaposlenih, budžet i sl., te da budu očuvani kao mesta za sakupljanje, tezaurisanje i prezentovanje muzealija (Martinović i dr., 2009: 69). U muzejima Srbije krajem prošlog i početkom ovog veka, i dalje ne postoji dovoljno razvijena svest o dobrobiti i neophodnosti posete muzeja. Razlog tome je što, s jedne strane, ova ideja još uvek nije aktuelna u školskom sistemu, a s druge strane, primetno je višegodišnje neulaganje u obnavljanje muzeja i osavremenjavanje postavki.

Velikim kulturno-istorijskim nasleđem s kojim raspolaže Novi Sad je od izuzetne važnosti ne samo za grad, već i za celu državu. Predstavlja skup svih materijalnih i nematerijalnih resursa koje je čovek vekovima stvarao svojim radom. Kulturno nasleđe ustvari predstavlja trag i postojanost u vremenu (materijalna dobra, ideje, predstave, umetnička dela, naučna teorija, arhitektura građevina i sl). (Koković, 2004). Novi Sad raspolaže brojnim kulturno-istorijskim nasleđem, ali jedna od značajnijih je Muzej Grada Novog Sada. To je muzej kompleksnog tipa posvećen prikupljanju, zaštiti, prezentaciji i interpretaciji višeslojne i multina-

cionalne kulturne baštine sa prostora Novog Sada i područja koja mu gravitiraju. On u svom sastavu ima četiri objekta: Centralnu zgradu na Petrovaradinskoj tvrđavi, Zbirka strane umetnosti u Novom Sadu, Spomen zbirka Jovan Jovanović Zmaj u Sremskoj Kamenici i Zavičajna zbirka Sremski Karlovci.

Analiziranje i sagledavanje rezultata, kao i pregleda odgovarajuće literature mogu se zaključiti određene činjenice. Primenom kvalitativno-kvantitativne metode u turističkoj valorizaciji Muzeja Grada Novog Sada, sa šest njenih indikatora, dolazimo do srednjih ocena vezani za: turističko-geografski položaj (ocena 4,7), umetnička vrednost (ocena 4,9), turistička vrednost ambijenta (ocena 4,1), turistička atraktivnost i prepoznatljivost (ocena 4,2), izgrađenost i opremljenost prostora (ocena 3,1) i uklopljenost u turističko bogastvo (ocena 4,4). Ukupna srednja ocena turističke vrednosti Muzeja sa ovom metodom je 4,2, te ga svrstavamo u komplekse od nacionalnog značaja, odnosno dobrog kvaliteta, a samim tim ova institucija je od visokog turističkog značaja.

SWOT analizom, predstavljeni su primeri spoznaje identiteta i korak ka strateškom planiranju kao osnovama za bolje i savremenije poslovanje i prilagođavanje muzeološkog rada savremenim tokovima društvenog razvoja. Na kraju, treba se još osvrnuti na činjenicu da Novi Sad sa svojim izvanrednim položajem i bogatom kulturno-istorijskom baštinom, uz bolje ulaganje u razvoju marketinga i promociju Muzeja kao ustanove, kao i u rešavanju nekih problema vezani za izgrađenost i opremljenost prostora, podiglo bi turistički značaj ove institucije na još veći nivo.

Literatura

Besermenji, S., Milić, N., Jovičić, D. (2011): Turistički značaj muzeja u Vojvodini, Zbornik radova – Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu br. 59, Geografski fakultet, Beograd.

Besermenji, S., Marković, S., Jovičić, D. (2010): Turistička valorizacija sakralnih

- objekata građenih u stilu Raške škole, Zbornik radova Geografskog fakulteta Univerziteta u Beogradu br. 58, Geografski fakultet, Beograd.
- Confer, J. C., Kerstetter, D. L. (2000): Past Perfect: Explorations of Heritage Tourism. *Parks & Recreation*. 35 (2). p. 28-38.
- Domazet, I. (2018): Muzeji Srbije kao deo kulturne turističke ponude za porodice sa decom, Institut ekonomskih nauka, Beograd, str. 48-49.
- Krivošejev, V. (2012): Nastanak i razvoj muzejske mreže u Srbiji, Glasnik Istorijskog arhiva Valjevo br. 46, Istorijski arhiv Valjevo, Valjevo.
- Krivošejev, V. (2014): Upravljanje baštinom i održivi turizam. Valjevo & Beograd: Narodni muzej Valjevo & Artis Centar.
- Koković, D. (2014): Pukotine kulture, Prometej, Novi Sad.
- Kumović, M. (2001): Muzeji Vojvodine 1847-1997. Kulturna politika i razvoj, Muzej Vojvodine, Novi Sad.
- Lord, G. D. (1999): The Power of Cultural Tourism, Keynote Presentation, Wisconsin Heritage Tourism Conference.
- Mensch van, P. (1992): Towards a methodology of museology. Museological functions. PhD thesis. University of Zagreb.
- Maroević, I. (1993): Uvod u muzeologiju, Zavod za informacijske studije, Zagreb, str. 20.
- Mokhtar, M. F. and Kasim, A. (2011): Motivations for visiting and not visiting museums among young adults: A case study on UUM students - International Conference On Management (ICOM), vol.3 (1), p. 43-58.
- Martinović, D., Jokić, B. (2009): Muzeji Srbije – aktuelno stanje, Zavod za proučavanje kulturnog turizma, Beograd.
- Pivac, T. (2016): Turistička valorizacija urbanih centara Bačke, Zbornik radova Departmana za geografiju, turizam i hotelijerstvo, br. 35, Novi Sad.
- Richards, G. (1999): European cultural tourism: patterns and prospects, u: Dodd, D., Van Hemel, A.-M. (eds) *Planning European Cultural Tourism*, Boekman Foundation, Amsterdam.
- Richards, G. (2001): Cultural Attractions and European tourism, The Development of Cultural Tourism in Europe, Department of Leisure Studies, Tilburg University, Tilburg.
- Savković, N. (2003): Vojvodina kulturna baština, Biblioteka Matise srpske, Novi Sad
- Stefanović, V. (2010): Turistički menadžment, Prirodno-matematički fakultet Niš, str. 124.
- Sheng, C.W. & Chen, M.C. (2012): A study of experience expectations of museum visitors. *Tourism Management*. 33 (1). p.53-60.
- Stančić, D.(2014): Umetnička topografija Novog Sada, Matica srpska, Novi Sad, str. 751.
- Štetić, S., Šimičević, D., Ćurčić, N. (2013): Specifični oblici turizma, Snežana Štetić, Beograd.
- Todorov, P., Mijuk, N., Tošić, T. (2021): Turistička valorizacija sakralnih objekata na području opštine Titel, Naučni stručni časopis Turističko poslovanje br. 27, Visoka turistička škola strukovnih studija, Beograd.
- Tomka, D. (1998): Kultura kroz prostor, vreme i turizam. Institut za geografiju, Prirodno-matematički fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, str. 245-281.
- Tomka, D. (2012): Osnove turizma, Univerzitet Educons, Fakultet za sport i turizam TIMS, Novi Sad.
- Tufts, S., Milne, S. (1999): Museums: A supply-side perspective. *Annals of Tourism Research*. 26. (3). p.613-631.
- Zavoda za proučavanje kulturnog razvika Republike Srbije (<https://zaprokul.org.rs/>)
- Zakon o muzejskoj delatnosti Republike Srbije (<https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-muzejskoj-delatnosti.html>)

